

Hozzászólás Bogdán Csiplics bírálatához

A zrenyanini Ünnepi Játékok után, amelyek megérdemelt elismerést hoztak a Magyar Népszínháznak és külön a rendezőnek, Garai Bélának, aki tartományi és köztársasági díjat is kapott — színházunk néhány napig Újvidéken is vendégszerepelt.

Bár a »Hid«-nak valóban foglalkoznia kellene Színházunk munkában, kísérletezésekben, erőfeszítésekben és sikerekben is gazdag évadjával (és ez alighanem sorra is kerül) — ezúttal nem volt szándékomban ezzel az annyira jelentős, úgyszólván úttörő munkássággal foglalkozni, annál is kevésbbé, hiszen a zrenyanini Fesztivál eredményeit csak hírből ismerem. Az alkalmosságért e cikkhez Bogdán Csiplics két beszámolója adta: az egyik a »Szlobodna Vojvodiná«-ban, a másik a »Nasa Szená«-ban jelent meg, s ezek a lényegükben elismerő írások, úgy érezzük, szükségessé teszik a hozzászólást.

Csiplics megállapítja, hogy a Magyar Népszínház egyetlen magyar színművet sem mutatott be a IV. fesztiválon (a harmadikon sem), bár hivatott volna arra, hogy »saját színházi irodalmát anyanyelvén ápolja«. Ebben teljesen igaz van, s bár a nehézségek igen nagyok (ezt Csiplics is megállapítja), talán mégis le kellett volna győzni a nehézségeket. A különleges magyar viszonyok, igaz, inkább a lírának kedveztek mindenkor és színházi irodalmunk nem adott soha Peőfit, Adyt, vagy József Attilát. Mégis, megfelelően átdolgozott (és rendezett) népszínműveinkből, aztán Móricz Zsigmond színműveiből, esetleg más színpadi művekből is, találhattunk volna az ünnepi előadásokra is megfelelőt. (Itt véletlenül eszembe jutott, hogy Karinthy Frigyes valamikor nagysikerű drámai kísérlete, a »Holnap reggel« is megfelelő volna talán közeli bemutatásra). Madáchot, vagy Katona Józsefet egyelőre túl nehéznek tartjuk fiatal színészeink számára, de esetleg gondolkodni lehetne klasszikusaink színműveiről.

Csiplics azt írja (csak a »Szlobodna Vojvodiná«-ban, a »Nasa Szená«-ban már másképpen fogalmazza), hogy Garai »a tudással és ízléssel bíró rendező« rendezései emlékeztetnek »a Horthy-korabeli pesti színházra«. Ez a téves fogalmazás adta kezünkbe a tollat elsősorban, bár meggyőződésünk, hogy Csiplics nem Horthyra, mint fasisztára gondolt, hiszen ennek ellentmondana a mondat folytatása: »... gondos az egyéni kidolgozásban, de gondatlan az általános jellegű értékek, az igazság és hazugság felkutatásában«.

Garai rendezései valóban emlékeztetnek a pesti rendezésekre és ezt még akkor sem tarthatjuk hibának, ha tudjuk, hogy a pesti, (illetve: magyar) színjátszás keresztül-kasul polgári volt és valószínűleg, legalább is egyes részleteiben az még ma is. Elsősorban is: Garainak a pesti színjátszás volt az iskolája és ez a »pesti« színjátszás a maga egészében nem is elvetendő. A Vígsház magas (polgári) művészi tradícióiból igenis el lehet indulni, sőt, magyar színháznak abból kell indulni, hiszen a Vígsház legnagyobb művészei (Hegedűs, Varsányi, Góth és sokan mások) már a maguk idejében is sokkal többek voltak, mint csak előfutárai a színpadi realizmusnak. És a Nemzeti Színház igazán nagy művészei közül: Ivánfi, Gál Gyula és mások, már évtize-

dekkel ez előtt szakítottak a színpadi »deklamálással«, ami pedig még ma is probléma egy-egy Shakespeare-dráma előadásánál és nem is csak a Magyar Népszínháznál.

Igen, elindulni onnan kell magyar rendezőnek és színésznek — más kérdés aztán, hogy mit és mennyit ér el a rendező és a színész »az általános jellegű értékek, az igazság és hazugság felkutatásában«, szóval: a szocialista realizmus színpadi tanításainak felhasználásában.

Csiplics szerint a »Warrenné mesterségé«-ben Garai nem találta meg ezeket az általános igazságokat. A darab »nincsen a polgári közönség érdeklődésének központjában«, nincsen rajta »a szociális tematika korszerű pecsétje«, »a téma banális és különcködő (extravagáns)« stb. Kifogásolja Csiplics még azt is, hogy a negatív szereplőket is bizonyos rokonszenvvel ábrázolják színészeink és hogy a rendező »csodálattal közeledett« Shaw-hoz, ahelyett, hogy »tisztelettel, de kritikával« közeledett volna.

Mindebben Csiplicsnek bizonyos fokig igaza van. Azonban ennek az élő angol klasszikusnak a drámái — nem is drámák. Shaw mint népszónok kezdte és — az is maradt. Alakjai sohasem egészen élő emberek s ha úgy érzi, hogy valami mondanivalója van, Shaw bármikor megállítja a cselekményt és hosszú értekezéseket mondhat szereplőivel. Ezenkívül — természetesen — hiányzik »a szociális tematika korszerű pecsétje«, de ez már akkor is hiányzott belőle, amikor (1898-ban) Shaw megírta Warrenné mesterségét. Shaw egyik kritikusa úgy véli, hogy Shaw alakjai nem drámái személyek, hanem »okos emberek, akik komoly témákról beszélgetnek«. Most, hogy lehet, vagy kell-e Shaw drámáit ma bemutatni, az más kérdés. Mi azt hisszük, hogy lehet is, kell is. Hiszen Shakespeare legtöbb drámájánál is, vagy valamennyinél, »hiányzik a szociális tematika korszerű pecsétje«. Nézzük csak, akár a »Velencei kalmár«-t, amelyet éppen a napokban mutatott be a Szerb Népszínház Újvidéken. Vajjon a könnyelmű, kártyás, selyemfűságra hajlamos velencei nemes úrfiak annyira rokonszenvesek voltak, ahogy a nagy drámaíró bemutatta? És a XVI-XVII. századforduló már kissé hanyatló Velencéje valóban olyan gondtalan, derűs köztársaság volt? Nem volt elnyomott, nem volt szegény Velencében?

A »Megboldogult« rendezésében is kifogásolja Csiplics, hogy a beográdi »csarsija« tolvajai egymás iránt néha úgy viselkednek, mint »gentlemanok«, mint »a magyar Felsőház tagjai« és nem úgy, mint »közönséges banditák, akik szemérmetlenül kifosztanak és eltemetnek egy élő embert«.

Valóban Garainak és színészeinknek nem sikerült elének vetíteni a beográdi embervásárt, a »csarsiját«. Eredetiben, szerb színészekkel, sokkal elevebben éreztük annak idején. Azonban — lehet-e Nusicsot magyar nyelven, magyar színészekkel, szinte kitapintható eredetiségében be- és megmutatni? Azt hisszük: nem lehet. Nusics annyira beográdi volt, hogy még az egy nyelvű horvátok között sem lehetett akkor, mint Szerbiában, különösen Beogradban. Természetesnek tartjuk tehát, hogy Csiplics a magyar előadásban nem érezte eléggé szerbnek, eléggé beogradinak a »Megboldogult«-at. Más kérdés, hogy van-e olyan »bandita« a világon, aki mindig és mindenkivel szemben — még saját leányával, vagy saját cinkosaival szemben is — bandita? Azt hisszük: ilyen sincs. Ha csak nem Jókainál, aki szintén vagy csak szüzféheret, vagy éjsötétet ábrázolt.

Csiplics jóakarattal, sőt szeretettel irt bírálatának más szempontjait nagyjából egyetértünk.

Gál László